

**ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ У ДОПОМІЖНІЙ ШКОЛІ –
ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ
ОСВІЧЕНОСТІ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУ**

У статті розкривається суть профілактики правопорушень в допоміжній школі як одного із важливих аспектів формування правової освіченості дітей з вадами інтелекту.

Ключові слова: корекційна робота, інтелектуальна недостатність, профілактика правопорушень, правовиховна робота, правова культура, педагогічна діяльність, професіоналізм

В статті розкривається сутність профілактики правонарушень в вспомогательной школі як одного із важливих аспектів формування правової освіченості дітей з вадами інтелекту.

Ключевые слова: коррекционная работа, интеллектуальная недостаточность, правовоспитательная работа, правовая культура, педагогическая деятельность, профессионализм.

Сучасна українська дефектологічна наука у постійному пошуку нових підходів до дітей з особливими освітніми потребами. Разом із вимогами сьогодення, змінами у суспільстві, настає інше прогресивне бачення дитини із вадами фізичного та інтелектуального розвитку як до повноправної особистості у своїй державі. Тішить і те, що маючи

значний досвід у навчанні та вихованні дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку має місце особистісний підхід, побудований на чіткій діагностиці, вибудовуються напрямки правозахисної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах (Синьов В.М., Ляшенко О.О., Оржеховська В.М., Запорожан Г.Г., Обухов В.М., Виготський Л.С. та ін. .)

Оскільки історично склалось так, що дана категорія дітей була якось осторонь від життя, виступала лише, як споживач, викликаючи жалість, а то й , на жаль, байдужість...

Проте, хочемо ми того чи ні люди з особливими освітніми потребами живуть поряд, і вони, як усі інші жителі планети, громадяни суспільства мають право повноправного співіснування, адже кожна людина повинна прийматися іншими людьми такою, якою вона є, безвідносно до норми оцінок стосовно їх фізичного та інтелектуального стану.

Спеціальна загальноосвітня школа готує своїх вихованців до самостійного життя і діяльності в природному соціальному середовищі. Тому розумово відсталі школярі повинні бути виховані так, щоб їхня самостійна поведінка і різноманітних життєвих ситуаціях відповідала існуючим в суспільстві соціальним нормам, правилам, вимогам.

Повноцінна соціальна адаптація розумово відсталих неможлива без формування їхньої правової освіченості, належної соціальної поведінки, моральної і правової свідомості , виховання та корекції вад особистості. Інтелектуальний дефект істотно ускладнює вирішення завдань забезпечення нормативно – правового функціонування, підвищує ймовірність певних соціальних відхилень в індивідуальній поведінці кожної окремо взятої особистості.

Тому досить важливим у наданні освітніх послуг розумово відсталим є знання психофізичних особливостей дітей з інтелектуальними вадами, вивчення індивідуальних можливостей орієнтування на зону найближчого розвитку (за Л.С. Виготським). А головне завдання – допомогти дітям з особливими освітніми потребами адаптуватися в нинішніх складних і суперечливих реаліях життя., сприяти їх соціалізації та профорієнтації, розвитку правової освіченості,умінні вижити та захистити себе, надати можливість визначитись із рівнем своєї конкурентоздатності за розумовими та психологічними мотивами, оволодіти певним рівнем правових знань і виробити в розумово відсталих дітей уміння правильно розв'язувати практичні проблемні життєві ситуації, формувати позитивну мотивацію в поведінці, вміння захистити свої власні права, якщо вони порушуються.

Досить гостро стоїть питання профілактики правопорушень серед розумово відсталих осіб. Дане питання недостатньо описане в теорії, проте нагальним постає у безпосередній практичній роботі з цією категорією дітей. Безумовно, варто враховувати специфіку розвитку розумово відсталих учнів (рівень порушення пізнавального розвитку, стан мовлення, психічних процесів і т. д.), а також не забувати, що діти із вадами інтелекту характеризуються значно підвищеним впливом навіюваності, невмінням реально бачити та оцінити наступний результат свої вчинків, зорієнтуватись у правильності власних дій.

Одним із найбільш серйозних факторів, які сприяють злочинним проявам серед розумово відсталих дітей, формуванню антигромадських груп підлітків, реалізації їх протиправного наміру, є вплив підбурювачів та організаторів з числа дорослих осіб, які ведуть аморальним способом життя.

Вони здійснюють руйнівний вплив на психологію неповнолітніх, прагнуть перетворити їх у слухняних виконавців своєї волі. Багато з них, підбурюючи дітей з вадами інтелекту до скоєння злочинів і схилиючи до іншої протиправної діяльності, самі прагнуть залишатися в стороні та уникнути кримінальної відповідальності.

Під час втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність доросла особа. Як правило, здійснює фізичне насильство або психологічний вплив.

Злочинні дії організатора та підбурювача злочинів завжди здійснюються з прямим умислом. У багатьох випадках дорослі намагаються втягнути у скоєння злочинів підлітків, які відрізняються антисоціальним поглядом та поведінкою. Таким чином дуже часто організовуються групи, і в цих злочинних групах неповнолітніх дорослі найчастіше виконують роль організаторів, лідерів або найбільш активних.

Використання неповнолітніх для умов ведення паразитичного способу життя виражаються в проживанні на кошти, які здобуті неповнолітнім в результаті злочинної або іншої протиправної діяльності (заняття проституцією, жебракування, азартними іграми і т.п.).

Втрата взаєморозуміння з батьками, зв'язків з позитивною групою своїх однолітків розумово відсталі діти сприймають як "нехтування", намагаються її подолати шляхом отримання схвалення або захисту від осіб старшого віку, нерідко антигромадської поведінки.

Негативний вплив дорослих часто проявляється в розумово відсталих підлітків у грубості, неслухняності, курінні, вживанні алкоголю та наркотичних речовин.

Дорослі організатори та підбурювачі, використовуючи відсутність контролю, примітивність потреб та інтересів розумово відсталих дітей, встановлюють з ними первинні контакти, після чого, за допомогою спільного розпиття спиртних напоїв та участі в протиправних заняттях, їх розвивають та укріплюють.

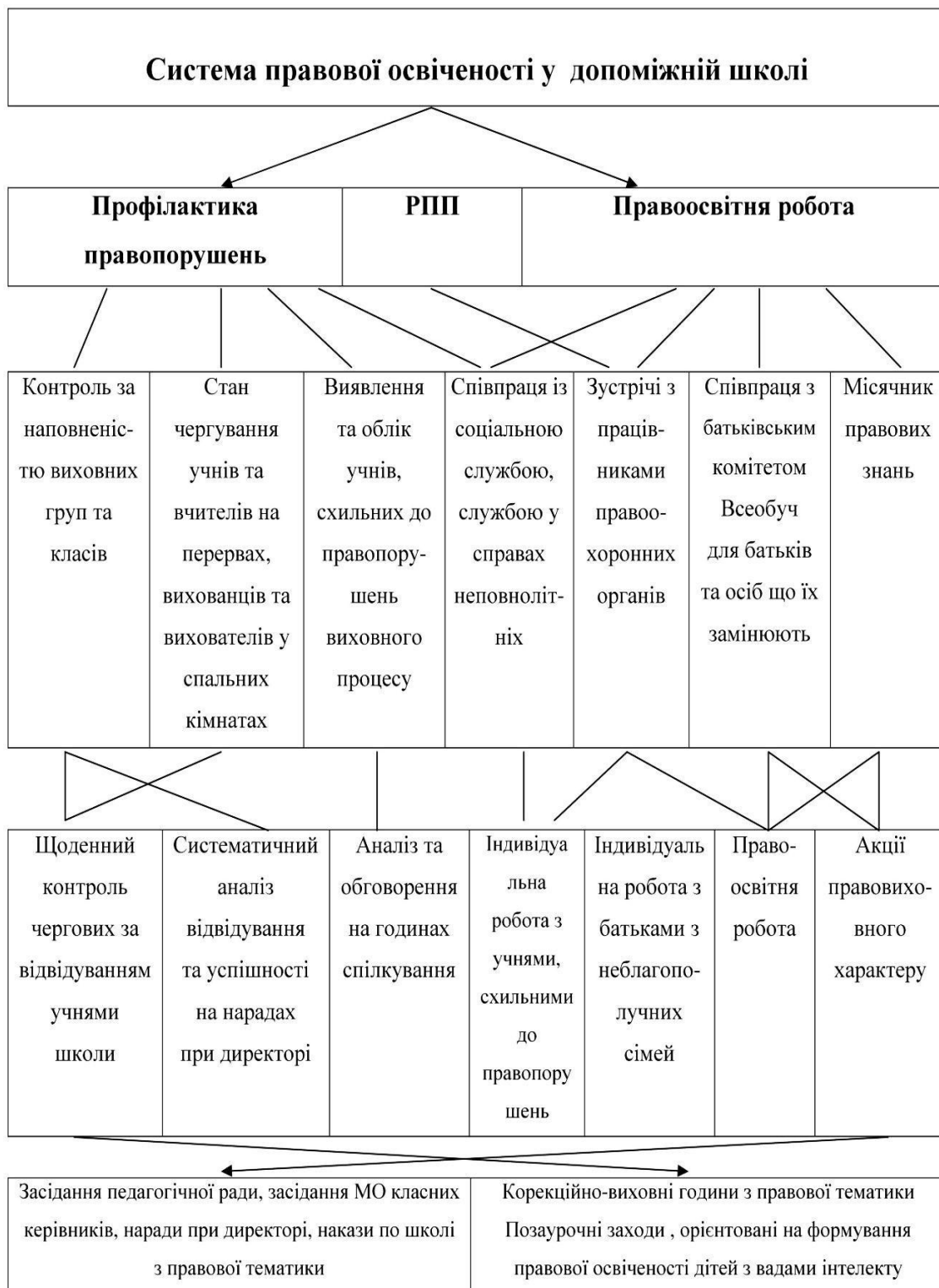
Наслідки, які наступають, а саме руйнування особистості розумово відсталих дітей, дають підставу віднести ці дії до злочинів, які мають підвищену небезпеку.

До речі: з метою боротьби зі злочинністю та охорони морально – правового виховання дітей та підлітків від злочинних досягань у кримінальному кодексі України передбачається відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, заняття проституцією, жебракування, азартні ігри та карається позбавлення волі на строк до 5 років (ст. . 304 Конституції України).

Спеціальний загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують корекції розумового розвитку готує своїх вихованців до самостійного життя і діяльності у природньому соціальному оточенні. Отже, розумово відсталі школярі мають бути виховані так, щоб їхня самостійна поведінка в різноманітних життєвих ситуаціях відповідала існуючим в суспільстві соціально – правовим нормам. Повноцінна соціальна адаптація розумово відсталих неможлива без формування системи правової освіченості і відповідної соціальної поведінки, що здійснюється в процесі моральної і правової освіти та виховання, корекції особистості учнів допоміжної школи... Як справедливо і вірно зазначає В.М. Синьов: "Інтелектуальний дефект не може розглядатися в якості фактора, що за будь – яких обставин підвищує суспільну небезпеку індивідуума, який має вади. Разом з тим, розумова відсталість порушуючи адаптаційні здібності особистості внаслідок стійкого розкладу функцій головного мозку, значною мірою змінює соціальну поведінку людини... Можливий опосередкований вплив інтелектуального дефекту на підвищення вірогідності криміногенної поведінки вимагає від допоміжної школи наполегливих виховних і корекційних зусиль з його попередження...". [1]

Досить важливо у школі створити систему правової освіченості, однією із складових якої має бути профілактика правопорушень вихованців закладу(Див. таблицю 1).

Таблиця 1

Практика виробила різноманітні методи і форми профілактичних заходів із попередження проти правових заходів, дисциплінованості школярів із вадами інтелектуального розвитку. Визначальними для вибору кожної з них в конкретному випадку є зміст інформації, її доступність та можливість практичного значення, характеристика

психофізичних можливостей контингенту розумово відсталих школярів, значення корекційно-виховних завдань, актуальних для кожної виховної групи зокрема. Попри всі ці умови слід враховувати й те, що йдеться не про разові виховні заходи, а про тривалу діяльність, в якій забезпечені послідовність, доступність, взаємозв'язок, практичність та взаємопідсилення виховних заходів. Якщо у профілактичній роботі з попередження правопорушень із молодшими школярами перевага надається словесно-ігровим методам та формам роботи, то із розумово відсталими старшокласниками слід дотримуватися як найбільш доступною практичною діяльністю: вирішення конкретних життєвих ситуацій; розкриття соціального, духовно, морально-етичного змісту тих чи інших подій, вчинків; допомога учням у формуванні правильної оцінки власної поведінки і людських взаємовідносин. Ефективним методом формування нормативної поведінки, виховання дисциплінованості школярів з інтелектуальними вадами є розповідь - словесне повідомлення вчителя на уроці чи вихователя в позаурочній діяльності про когось чи щось, про позитивні вчинки дорослих, учнів. Але тут педагогові варто пам'ятати, що така розповідь, повідомлення має бути яскравою, емоційною, викликати у дітей почуття, справляти на них враження. Учні охоче слухають розповіді вчителя чи інших людей тоді, коли вони торкалися життєвих питань, викликали у дітей довір'я, готовність співпереживати.

Коли ж виникає потреба в корекції хибних перекручених уявлень дітей про правові норми, варто спонукати розумово відсталих учнів обдумувати власні дії та вчинки, робити правильні висновки, вибирати вірний вихід із конкретних життєвих ситуацій - тут досить доцільним буде використання проблемної бесіди із подальшим практичним розв'язанням запропонованих проблемних ситуацій.

Дієвим методом у профілактиці правопорушень є аналіз та оцінювання вчинків героїв літературних творів, періодичних видань чи конкретних учнів з правових позицій для стимулювання (чи недопущення) негативних вчинків, які мали місце в житті класу, виховної групи, школи. Якщо навчально-виховна діяльність розумово відсталих учнів ведеться згідно затверджених планів, то позакласну роботу із профілактики правопорушень не ватро обмежувати лише детально плановими заходами. Тому що ефективнішими стануть невимушені, ненав'язливі бесіди з якогось конкретного приводу, що є досить важливим і для самої розумово відсталого дитини, як особистості, так і для корекції її попереднього досвіду, часто невдалого і негативного.

Ще досить важлива вимога у роботі з профілактики правопорушень: не зловживати негативними прикладами, а негативні випадки, які мають

місце в колективі потрібно домагатися колективного осуду, залучати учнів із інтелектуальною недостатністю до посильної діяльності у боротьбі із проявами неправомірної аморальної поведінки.

Як не прикро, та олігофренопедагогу потрібно бути готовим до того, що розумово відсталі діти не завжди вміють та можуть диференціювати добро та зло, та в силу вираженості структури дефекту кожної окремо взятої розумово відсталого дитини процеси не є довготривалими, що вимагає від педагога детально спланованої та продуманої корекційної роботи, виявлення педагогічної майстерності.

Певну позитивну роль у профілактиці правопорушень відіграє створення спеціальних педагогічних ситуацій у навчально-виховній та позакласно-профілактичній діяльності – це допомагає оволодінню необхідним досвідом в умовах його традиційного формування в реальній практичній діяльності. Вирішуючи спеціальні педагогічні ситуації, учень готується до реальних ситуацій в житті, оскільки він у своїх думках та почуттях засудив та переміг зло. Коли ж дитина перемагає, вона відчуває задоволення собою; це задоволення є рушійною силою, що приводить до духовного формування, громадянського дозрівання.

Варто врахувати ще одну особливість розумово відсталих, яка негативно впливає на формування правової освіченості. Це той фактор, що колектив таких дітей в основному не здатний стати дієвим інструментом у формуванні соціально-нормативних норм школярів із інтелектуальною недостатністю.

Важливим кроком ефективності профілактики правопорушень у допоміжній школі є залучення учнів-олігофренів до активної правовиховної діяльності (комісія з дисципліни та порядку, чергування в школі, в класі, їдальні, зелені патрулі та інше). Загалом у правовиховній роботі у спеціальному навчальному закладі слід дотримуватись принципу індивідуального підходу, враховувати особливості та якості кожного розумово відсталого школяра зокрема.

Індивідуальна робота із профілактики правопорушень повинна базуватись на продуманій програмі: виявлення рис аномального розвитку учня, негативних якостей, які визначають поведінку розумово відсталого школяра та усвідомлення причин відхилень у поведінці (специфіка розвитку пізнавальної сфери; негативний попередній досвід; помилки виховання в сім'ї, недоліки роботи в школі, вплив оточуючого середовища та інших факторів).

Основою правовиховання має бути опора на позитивні риси учня, головне привчити дитину із інтелектуальною недостатністю самостійно оцінювати власну поведінку та вчинки інших.

Особливу увагу слід надавати використанню можливостей виховання розумово відсталих школярів, закладених у нормативних документах (правила для учнів, правила поведінки дітей та підлітків у громадських місцях, правила внутрішнього розпорядку школи, правила вуличного руху та інші). Виховання звички дотримуватись правил поведінки, дисципліни і порядку важливий першокрок для формування позитивних рис особистості з інтелектуальними вадами. Виховні можливості правил підвищуються, якщо вони доведені до свідомості розумово відсталих учнів, якщо на їх основі педагогічний колектив виробив і ставить вихованцям єдині педагогічні вимоги. У такому разі діти чітко уявляють, що від них вимагається, і поступово накопичують необхідні знання і досвід правомірної поведінки.

Шкідливим з точки зору правового виховання є поділ правил поведінки на основні і другорядні, коли за порушення одних доводиться відповідати, а при недотриманні інших ніхто не робить зауважень.

На основі правил поведінки повинна проводитись систематична виховна робота й з батьками учнів. А це вимагає від педагогів проведення з батьками спеціальних бесід про правила поведінки та методику їх вивчення.

Тривале і систематичне дотримання встановленого порядку виробляє в учнів звичку виконувати правила поведінки, норми моралі і законів, формує повагу до інтересів особистості і суспільства, створюючи цим самим необхідні умови і для проведення навчально-виховного процесу в допоміжній школі. Дотримання правил поведінки всіма школярами впорядковує ритм життя школи, спрямовує його в необхідному напрямку, привчає учнів до дисципліни, правопорядку, формуючи при цьому певний рівень їхньої правої освіченості. Важливу роль у пропагуванні основних положень різних галузей українського права серед школярів, формування соціально-нормативних норм має зайняти і відповідне оформлення навчальних приміщень школи. Тут передусім повинні знайти своє місце статті Конституції України, які мають відношення до дитинства, школи, сім'ї, професії, роботи тощо.

Список використаних джерел

1. Андрусин Б.І., Синьов В.М. Соціально-правовий захист дітей з вадами розумового розвитку. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2007. – 128 с.
2. Сідельник Л., Кравченко Р., Гончар Л. Як захистити дитину з розумовою відсталістю у ході надання освітніх та соціальних послуг. – К.: Знання, 2006. – 234 с.
3. Соціальні та психологічні потреби дітей, які виховуються в інтернатних закладах: знання, ставлення, поведінка, практика діяльності. Результати дослідження серед фахівців соціальної

сфери та дітей-вихованців інтернатних закладів. – К.: Компанія Лік, 2006. – 341 с.

4. Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей. – 2003.
5. Головка Н.І. Правова педагогіка: Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2007. – в 234 с.
6. Методика правового виховання учасників / под ред. А.В. Мицкевича., В.М. Обухова. – М.: Педагогіка, 1982. – 258 с.
7. Леськов М, Леськова В. Розбудова державності: проблеми правової культури // Рідна школа. – 1998. – № 5. – С. 13-16.
8. Твердохліб Л.В. Формування правової культури старшокласників у навчальних закладах нового типу. – Луганськ: Опус, 2003. – 318 с.

The article reveals the essence of crime prevention in secondary school as one of the important aspects of legal education of children with intelligence.

Keywords: corrective work, intellectual disorders, law education, low culture, pedagogical activity, professionalism.

Отримано 30.05.2011 р.